

บทบาทของชาวญี่ปุ่น ต่อการเมืองภายใน อยุธยาช่วงกลาง*

พงศ์วิดา เกษมสิน

โดยทั่วไปการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองอยุธยาช่วงกลางนักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์ มักให้ความสนใจต่อบทบาทและพฤติกรรมของพระเจ้าปราสาททองและชาวตะวันตก หากพิจารณาแล้วยังมีกลุ่มผลประโยชน์อีกกลุ่มที่แสดงบทบาทสำคัญต่อความเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงนี้คือ บทบาทของชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาอาศัยในอยุธยา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่น่าสนใจในการทำความเข้าใจบทบาทและความสำคัญของชนกลุ่มนี้ ต่อการเมืองภายในอยุธยาตอนกลางเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจภาพประวัติศาสตร์การเมืองอยุธยาในช่วงนี้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

การที่อยุธยาเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และมีอิทธิพลควบคุมเมืองท่าทางใต้ทำให้อยุธยาเป็นตลาดรับซื้อสินค้าจากญี่ปุ่นไปขายยังตะวันตกและนำสินค้าจากตะวันตกส่งไปขายญี่ปุ่น¹ การติดต่อได้เริ่มตั้งแต่ต้นอยุธยา ปรากฏหลักฐานว่ามีการค้าระหว่างอยุธยากับเกาะริวกิวใน พ.ศ. 1969² และพ่อค้าญี่ปุ่นได้เข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาและเมืองท่าทางใต้คือปัตตานีและนครศรีธรรมราชด้วย³ จำนวนพ่อค้าญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นหลังสงครามเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2112 เพราะการค้าของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขยายตัวมากขึ้น⁴ ในจำนวนนี้บางกลุ่มได้ตั้งถิ่นฐานทำการค้าที่อยุธยาปัตตานี และนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวร⁵ ใน

*บทความชิ้นนี้สำเร็จลงด้วยคำแนะนำและความกรุณาให้พิมพ์เอกสารจาก ผศ. สุวงศ์ศรี ต้นเสียงสม อาจารย์สายชล วรณรัตน์ และอาจารย์สุนทร ชูตินธวานนท์ ซึ่งผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ สำหรับข้อบกพร่องผู้เขียนขออภัยไว้แต่ผู้เดียว

ช่วงนี้มีชาวญี่ปุ่นได้อพยพเข้ามาตั้งเป็นชุมชนในอยุธยามากขึ้นอันเป็นผลเนื่องจากสงครามรวมชาติของญี่ปุ่นที่ผลักดันให้ชาмуไรฝ่ายตรงข้ามกับตระกูลโตกูงาวะหนีออกมาประกอบกับผู้นำญี่ปุ่นขับไล่คริสตศาสนิกชนออกจากประเทศ⁶ ขณะเดียวกันรัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายส่งเสริมการค้าเพื่อเพิ่มรายได้จึงออกไปเปิดร่องให้ไต่เมียวและพ่อค้าออกมาค้าขายมากขึ้น⁷ เหตุการณ์เหล่านี้นอกจากจะเพิ่มจำนวนชาวญี่ปุ่นในอยุธยาซึ่งประมาณว่ามีจำนวนถึง 1,000 คนในสมัยสมเด็จพระนเรศวร⁸ แล้วยังทำให้ชุมชนญี่ปุ่นประกอบด้วยคนหลายประเภทคือ ชาмуไร พ่อค้าชาวคริสเตียน⁹ ครูสอนศิลปการละครและครูสอนยุทธศาสตร์¹⁰ อย่างไรก็ตามบทบาทที่สำคัญของชาวญี่ปุ่นในระยะแรกคือ บทบาท

ของพ่อค้าในชุมชนในฐานะคนกลางระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น¹¹

ขณะเดียวกับที่ชาวญี่ปุ่นเข้าสู่อยุธยาด้วยบทบาทพ่อค้าสถานการณ์ทางการเมืองได้เปิดโอกาสให้คนเหล่านี้เข้าสู่ระบบราชการหลังจากอพยพเข้ามาได้ไม่นาน กล่าวคือ สงครามเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2112 ได้สร้างความเสียหายแก่ระบบราชการและกำลังพลของอยุธยามาก ขุนนางและไพร่พลถูกกวาดต้อนไปพม่าจำนวนมากเหลือกำลังคนในอยุธยาเพียง 3,000 คน¹² แม้ว่าจะมีการแก้ไขสถานการณ์ด้วยการกวาดต้อนกำลังคนจากหัวเมืองเหนือลงมาในเขตภาคกลางแต่ความมั่นคงของอยุธยาซึ่งเพิ่งจะตั้งตัวได้ต้องการกำลังคนป้องกันที่มีประสิทธิภาพและมีความชำนาญพิเศษทางการรบดีกว่าคนไทย จึงทำให้ทหารอาสาเป็นที่ต้องการอย่างมาก ด้วยเหตุที่ชาวญี่ปุ่นที่อพยพเข้ามาบางส่วนเป็นชาмуไรซึ่งมีความสามารถทางการรบ ความอดทน ความกล้าหาญ ทั้งยังผ่านสงครามในญี่ปุ่นเป็นเวลานานทำให้มีประสบการณ์มากหรือแม้แต่พ่อค้าบางคนก็เป็นนักรบด้วยดังปรากฏว่าพ่อค้าบางคนก็สามารถเป็นนักรบทั้งยังได้ความดีความชอบ เช่น มาทซาเอมอน พ่อค้าชาวนางาซากิ¹³ ดังนั้นชาวญี่ปุ่นจึงเป็นพวกหนึ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการของอยุธยา พวกนี้จึงเข้าเป็นทหารอาสาร่วมในสงครามหลายครั้ง เช่น มีทหารอาสาญี่ปุ่นร่วมทำสงครามยุทธหัตถี 500 คน¹⁴

และร่วมทำสงครามอื่น ๆ เช่น สงครามตีล้านช้าง เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงแสน จำปาศักดิ์ นครศรีธรรมราช ไชยา ตานี พัทลุง สงขลา¹⁵

นอกจากนี้สถานการณ์ทางการเมืองภายในยังเอื้อต่อการเข้าสู่ระบบราชการของชาวญี่ปุ่นมากขึ้นกล่าวคือ **การที่กรุงศรีอยุธยาพินทุ์หลังสงครามเสียกรุง พ.ศ. 2112 และในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถมีความพยายามสร้างระบบควบคุมพลที่มั่นคง** อันเป็นการเปิดโอกาสให้ขุนนางสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากระบบ¹⁶ ความเคลื่อนไหวนี้ย่อมเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของพระมหากษัตริย์จึงทำให้ต้องแสวงหาฐานอำนาจที่มีความเข้มแข็ง ให้กำลังนี้ขึ้นตรงต่อพระองค์ซึ่งขุนนางจะแทรกแซงได้น้อยที่สุด และทหารอาสาเป็นกลุ่มที่มีคุณสมบัติต้องตามพระราชประสงค์ที่สุด เพราะคนกลุ่มนี้เป็นคนต่างชาติไม่ได้เติบโตจากการสะสมอำนาจเช่นขุนนางไทย ความเป็นอยู่ในฐานะจะขึ้นกับกษัตริย์ ทั้งยังมีความสามารถทางการรบ มีความพร้อมต่อการระดมพลเสมอ เพราะไม่ผูกพันกับการเกณฑ์แรงงานของระบบไพร่ ดังนั้นบทบาทของทหารอาสาญี่ปุ่นคือ**การเป็นฐานอำนาจของกษัตริย์ในฐานะของทหารรักษาพระองค์ของพระเอกาทศรถ**¹⁷ อย่างไรก็ตามพระองค์ไม่สามารถป้องกันไม่ให้ขุนนางแทรกแซงกองทหารอาสาได้โดยเฉพาะขุนนางมหาดเล็ก ขุนนางกลุ่มนี้ได้อาศัยความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์สร้างฐานอำนาจและยัง

สามารถติดต่อใกล้ชิดกับกองทหารรักษาพระองค์มากกว่าขุนนางอื่น ขุนนางมหาดเล็กที่สร้างฐานอำนาจจากปัจจัยเหล่านี้คือออกญาพระนายไวยผู้มีทหารในความอุปถัมภ์ 280 คน¹⁸ ด้วยเหตุนี้กลุ่มของออกญาพระนายไวยจึงมีความมั่นคงจนสามารถโค่นล้มเจ้าฟ้าสุทัศน์พระมหาอุปราชลงได้¹⁹ และก้าวสู่การชิงราชสมบัติจากพระศรีเสาวภาคย์แต่ต้องพ่ายแพ้เพราะพระศรีเสาวภาคย์ทรงได้รับความช่วยเหลือจากชาวฮอลันดา ออกญาพระนายไวยถูกประหารชีวิต ส่วนพวกญี่ปุ่นหลบหนีไปยังเพชรบุรีไม่นานก็ออกจากอยุธยาไป²⁰ แม้ว่าชาวญี่ปุ่นได้เข้าร่วมการกบฏแต่ชุมชนญี่ปุ่นยังคงตั้งมั่นในอยุธยาเพราะพวกที่เข้าร่วมกับออกญาพระนายไวยน่าจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนและในเวลานั้นญี่ปุ่นมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจด้วยเป็นผู้ผูกขาดส่งหนังกวางออก²¹ ดังนั้นการขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกไปย่อมกระทบกระเทือนต่อสถานะทางเศรษฐกิจของอยุธยาด้วย

อย่างไรก็ตามเมื่อพระศรีเสาวภาคย์ขึ้นครองราชสมบัติก็ยังไม่มีความสามารถควบคุมอำนาจสูงสุดได้ เพราะพระศรีเสาวภาคย์ไม่มีฐานอำนาจที่เข้มแข็ง ดังจะเห็นได้ว่ากรุงศรีอยุธยาต้องใช้เวลาจนถึง 4 เดือนกว่าจะรวบรวมกำลังคนไปขับไล่พระเจ้าล้านช้างที่ยกทัพมาตั้งที่ลพบุรีได้²² ยิ่งกว่านั้นยังมีความพยายามที่จะชิงราชสมบัติด้วยเช่นออกญากำแพงเพชรได้ส่งคนมาลอบปลงพระชนม์ในที่บรรทม²³ สถานการณ์เหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นกลับเข้ามามี

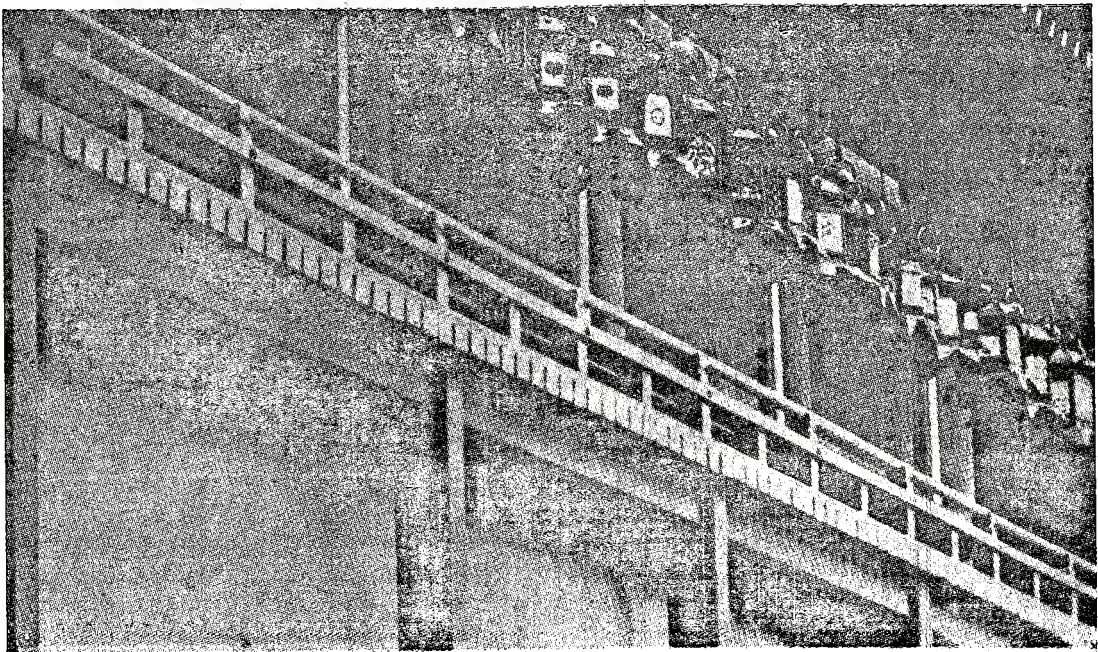
บทบาททางการเมืองอีกครั้ง ด้วยการร่วมให้ความสนับสนุนแก่พระพิมลธรรมโอรสอีกพระองค์ของพระเอกาทศรถที่ทรงผนวชอยู่และจมีนศรีสรวิชัยมหาดเล็กในวังบุตรเลี้ยงของพระพิมลธรรม ด้วยเหตุผลที่เจ้านายพระองค์นี้ทรงมีฐานันดรศักดิ์และชาติกำเนิดสูง ประกอบกับพระองค์คงต้องการฐานอำนาจที่มีประสิทธิภาพพอจะต่อสู้กับฮอลันดาที่สนับสนุนพระศรีเสาวภาคย์ แม้ว่าญี่ปุ่นจะเคยพ่ายแพ้ต่อฮอลันดาแต่ในครั้งนั้นการที่พระองค์ทรงได้รับความสนับสนุนจากชุมชนญี่ปุ่นโดยตรง²⁴ น่าจะทำให้ฐานอำนาจและกำลังของชาวญี่ปุ่นและของพระองค์เข้มแข็งมากขึ้น จะพบว่าเมื่อพระเจ้าทรงธรรมขึ้นครองราชย์ทรงตอบแทนญี่ปุ่นด้วยการแต่งตั้งชาวญี่ปุ่นเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่หลายท่านคือ โอคุโบ บิเงบองเป็นผู้บังคับบัญชาทหารรักษาพระองค์ โอทสุกะ บิวซาเอมมอ, โกโตมาเตะโรกุ, อาการิ โบนะริ และ อาคาชิ ชูตาบุ ทั้งยังพระราชทานชื่อพระวงศ์สตรีให้แก่ทสึสุดามัตสึเซมมอหัตถ์หน้าชุมชนญี่ปุ่นด้วย²⁵ แต่ไม่นานก็เกิดความขัดแย้ง ขึ้นเพราะพระเจ้าทรงธรรมทรงให้ความสนับสนุนขุนนางไทยสังกัดกรมวังด้วยคือ จมีนศรีสรวิชัยพระญาติสนิทบุตรชายของพี่ชายของพระราช มารดาของพระองค์²⁶ ซึ่งรับราชการเป็นหัวหน้ามหาดเล็กและต่อมาเป็นผู้บังคับบัญชากองทหารมหาดเล็กออกญาหลวงพิบูลบริบาล จมีนจงใจศักดิ์ พระตำราวจกรมชาวักตินา 400²⁷ ขณะเดียวกันยัง

ทรงใกล้ชิดกับขุนนางอื่น ๆ²⁸ พระบรมราชาบายนี้นับว่าเป็นการกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของกลุ่มญี่ปุ่นเพราะการที่พระเจ้าทรงธรรมมีฐานอำนาจนั้นทำให้ผลประโยชน์และความสำคัญของญี่ปุ่นลดลงประกอบกับกลุ่มมหาดเล็กเป็นขุนนางไทยย่อมจะแสวงหาผลประโยชน์จากระบบราชการได้สะดวกกว่าชาวญี่ปุ่น ดังนั้นเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ฐานของตนจึงบุกเข้าพระบรมมหาราชวังและบังคับให้พระเจ้าทรงธรรมรับรองให้ทหารญี่ปุ่นเป็นทหารรักษาพระองค์ตลอดรัชกาล²⁹ ทั้งนี้ น่าจะเป็นไปได้ว่ากำลังญี่ปุ่นยังเป็นประโยชน์ต่อพระเจ้าทรงธรรมทั้งทางทหารและการค้าจึงทำให้พระองค์รักษาไมตรีกับชาวญี่ปุ่นด้วยในรัชสมัยของพระองค์กองกำลังญี่ปุ่นยังคงรับราชการมาตลอด การเป็นพันธมิตรกับพระเจ้าทรงธรรมและการเป็นทหารรักษาพระองค์ประกอบกับรัชสมัยนี้มีสงครามระหว่างรัฐที่ญี่ปุ่นต้องทำเพียงครั้งเดียวคือสงครามกับเขมร พ.ศ. 2165³⁰ ทำให้ชาวญี่ปุ่นสร้างความเข้มแข็งพร้อม ๆ กับขยายความมั่งคั่งของชุมชน ในรัชสมัยนี้การค้าระหว่างอยุธยา กับญี่ปุ่นมีความสำคัญมาก³¹ อิทธิพลของญี่ปุ่นในสมัยนี้มีมากจนสามารถตั้งด่านเก็บภาษีค่าผ่านทางจากเรือทุกลำผ่านชุมชนญี่ปุ่นก่อนเทียบท่าไทย และยังสามารถเข้าสู่ระบบราชการมากขึ้น เพราะความเคลื่อนไหวทางการค้าทำให้เกิดความต้องการชาวญี่ปุ่นเป็นเจ้าหน้าที่ติดต่อเช่น กิจิตะโรกุ ยิวมอ เป็นเจ้าหน้าที่ไทยประจำด่าน

ภาษีบ้านทวาย บางกอก หรือโซเบออี เอโดมอง เป็นเจ้าหน้าที่ไทยประจำด่านภาษีบางกอก เป็นต้น³² ผู้บังคับบัญชาทหารรักษาพระองค์ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นในบังคับ 300 คนเป็นชามุไร 40 คน³³

ขณะที่ชุมชนญี่ปุ่นเติบโตอย่างรวดเร็ว ยามาต้า นางามาซาได้อาศัยคุณสมบัติเฉพาะตัวสร้างฐานะตนเองจนกลายเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์นี้ได้ ยามาต้าเป็นชามุไรชาวญี่ปุ่นที่อพยพเข้ามาแต่งงานกับสตรีไทยทั้งยังมีความสัมพันธ์กับหัวหน้าชุมชนญี่ปุ่นคือหลวงสาส์นสุนทร และยังสามารถสร้างอิทธิพลจนได้เป็นหัวหน้าชุมชนสืบจากหัวหน้าคนเดิมหลังจากอพยพมายังอยุธยาได้เพียง 9 ปี³⁴ คุณสมบัติเด่นของยามาต้าอีกประการคือความสามารถในการบงชี้แสดงให้เห็นในการต่อสู้กับเรือสเปนที่ยึดเรือ

ฮอลันดาที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา³⁵ และยามาต้ายังรู้จักกับขุนนางญี่ปุ่นหลายคนซึ่งเป็นประโยชน์ในการค้า³⁶ คุณสมบัติเหล่านี้นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยามาต้ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้าทรงธรรมโดยสังเกตได้จากการที่ยามาต้าสามารถเลื่อนฐานะทางราชการอย่างรวดเร็วคือจากขุนไชยสุนทร พ.ศ. 2164 เป็นหลวงไชยสุนทรและออกญาเสนาภิมุขเจ้ากรมอาสาญี่ปุ่น พ.ศ. 2167³⁷ อันเป็นการส่งให้ชาวญี่ปุ่นผู้นี้กลายเป็นผู้นำทางการเมืองเพราะยามาต้าสามารถควบคุมชุมชนญี่ปุ่นที่มั่งคั่งและกองนักรบญี่ปุ่นที่แข็งแกร่ง ขณะเดียวกันยามาต้าได้อาศัยตำแหน่งหน้าที่สร้างความมั่งคั่งด้วยการเข้าหุ้นค้าขายกับพ่อค้าญี่ปุ่นและส่งเรือบรรทุกหนังกวางไปขายยังญี่ปุ่น³⁸ และยังสามารถควบคุมการค้าของญี่ปุ่นในอยุธยาได้ทั้งหมด³⁹

ในเวลาเดียวกันขุนนางจากกรมวังที่พระเจ้าทรงธรรมทรงสนับสนุนก็สามารถสะสมอำนาจและผนึกกำลังเป็นพันธมิตรทางการเมืองที่สำคัญ กล่าวคือจมนัศรีสรักษ์ได้เลื่อนเป็นออกญาศรีวิรวงศ์ควบคุมดูแลพระราชวัง⁴⁰ และได้ควบคุมกองทัพเรือร่วมกับออกญาคลังไปตีเขมร⁴¹ ออกหลวงพิบูลบริหารเป็นออกญานครราชสีมา ขุนจันพิมานเป็นออกญาพิษณุโลก และนายจันมนเทียรเป็นพระคลัง⁴² นอกจากนี้ขุนนางที่มีความใกล้ชิดกับพระเจ้าทรงธรรมได้ก็สามารถก้าวขึ้นสู่ฐานะทางการเมืองที่สูงเช่นกัน คือ ออกญากลาโหมแม่ทัพช้างมืมหารมากกว่า 2,000 คน ช้าง 200 เชือกและม้างามอีกมาก ออกญาพระทัยน้ำซึ่งเคยเป็นออกญาคลังมาก่อน 5 ปี ออกญาบรมไตรโลกเจ้าเมืองตะนาวศรี ออกพระศรีเสาวราชและออกพระจุฬา⁴³

จากการที่สมัยนี้ไม่มีเจ้านายพระองค์ใดมีฐานอำนาจทางการเมืองที่โดดเด่นเพียงพอที่จะประกาศพระองค์เป็นด้วยกำลังพลและความมั่งคั่งตกอยู่กับขุนนางสำคัญๆ ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองช่วงปลายสมัยพระเจ้าทรงธรรมตกอยู่ในความตึงเครียด มีการสร้างพันธมิตรร่วมที่เห็นชัดเจนคือกลุ่มของออกญาศรีวิรวงศ์ประกอบด้วยออกญาคลัง ออกญานครราชสีมา และออกญาพิษณุโลก อีกกลุ่มคือกลุ่มของออกญากลาโหม ออกญาพระทัยน้ำ ออกญาบรมไตรโลก ออกพระศรีเสาวราชและออกพระจุฬาฯ แต่เนื่องจากในหมู่

ขุนนางมีอำนาจทัดเทียมกันจึงไม่มีผู้ใดสามารถใช้กำลังสถาปนาตนเองขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ได้⁴⁴ ด้วยเหตุนี้ขุนนางเหล่านี้จึงจำต้องให้ความสนับสนุนเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งที่สามารถจะอำนวยผลประโยชน์ให้แก่ตนได้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้กลุ่มของออกญาศรีวิรวงศ์สนับสนุนพระเจ้าทรงธรรม ส่วนออกญากลาโหมต้องการให้พระศรีศิลป์พระอนุชาพระเจ้าทรงธรรมเป็นกษัตริย์ แต่ในภาวะที่ 2 กลุ่มมีฐานอำนาจที่กำกวมกัน จึงมีความจำเป็นจะต้องหาพันธมิตรที่มีกำลังพลและความมั่งคั่งสนับสนุน และผู้ที่ทั้ง 2 ต้องการให้เข้าร่วมกับตนคือออกญาเสนาภิมุขซึ่งออกญาเสนาภิมุขตกลงเป็นพันธมิตรกับออกญาศรีวิรวงศ์ อันเป็นผลเนื่องจากการที่ทั้ง 2 เคยร่วมรับราชการ มีความคุ้นเคยกัน และที่สำคัญคือข้อเสนอของออกญาศรีวิรวงศ์ที่ให้ออกญาเสนาภิมุขและตนผลัดกันเป็นผู้สำเร็จราชการซึ่งจะสามารถใช้อำนาจภายใต้พระบรมภิกไธยคนละปี หากปีใดที่ไม่ได้ทำหน้าที่นี้ก็ไปปกครองเมืองเพชรบุรี อันเป็นเมืองท่าสำคัญตั้งแต่ก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยาและยังอยู่ไม่ไกลจากกรุงศรีอยุธยาศูนย์กลางอำนาจอีกด้วย⁴⁵ ขณะเดียวกันน่าจะเป็นไปได้ว่าออกญากำแพงซึ่งเป็นขุนนางอิทธิพลและมีข้าทาสกว่า 2,000 คน และช้างกว่า 200 เชือก⁴⁶ มีส่วนร่วมในการสนับสนุนพระเจ้าทรงธรรมเพราะปรากฏว่าออกญากำแพงเป็นแม่ทัพปราบปรามกบฏพระ-

ศรีศิลป์⁴⁷ การได้พันธมิตรเพิ่มทำให้ดุลย์อำนาจ
หนักมาทางออกญาศรีวรวงศ์ซึ่งได้อาศัยตำแหน่ง
หน้าที่ที่ใกล้ชิดกับราชสำนักควบคุมพระบรม-
มหาราชวังอันเป็นหัวใจของการแย่งชิงอำนาจ
ทำให้ได้เปรียบมากและสามารถกำจัดออกญา-
กลาโหมและพันธมิตรลงได้ อัญเชิญพระเชษฐา-
ธิราชขึ้นครองราชสมบัติและออกญาศรีวรวงศ์
ได้เลื่อนเป็นออกญากลาโหม น้องชายเป็น
ออกญาศรีวรวงศ์และบรรจุกนในอุปถัมภ์ใน
ตำแหน่งสำคัญ⁴⁸

แม้ว่ากลุ่มออกญากลาโหมจะประสบความสำเร็จ
แต่น่าจะเป็นไปได้ว่าการที่ออกญา-
กลาโหมได้รับผลประโยชน์อย่างมากในการที่ไม่
มีหลักฐานแสดงว่าออกญากำแพงและออกญา-
เสนาภิมุขได้รับผลประโยชน์ คงสร้างความไม่
พอใจแก่คนทั้งสอง อย่างไรก็ตามที่คนกลุ่ม
นี้ยังต้องร่วมมือกันอยู่เพราะกระแสความกดดัน
จากราชสำนักที่มีความเคลื่อนไหวจากพระราชม-
ารดาของพระเชษฐาธิราชที่ทรงติดต่อกับฝ่าย
ตรงข้ามของพันธมิตรกลุ่มนี้และพระเชษฐาธิราช
ทรงระแวงการที่อำนาจของออกญากลาโหมซึ่ง
ย่อมต้องมีผลกระทบกระเทือนต่อพันธมิตรคน
อื่น ๆ ด้วย⁴⁹ เพื่อความปลอดภัยออกญากลาโหม
และพันธมิตรจึงร่วมมือกันโค่นล้มพระเชษฐา-
ธิราชและพระราชมารดา อย่างไรก็ตามความ
ขัดแย้งปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเกิดปัญหาการ
เลือก เพราะออกญากลาโหมและออกญากำแพง
ต้องการเป็นกษัตริย์⁵⁰ การมีศูนย์อำนาจสาม-

เสาที่คานกันทำให้ทั้งสามต้องประนีประนอม
กันโดยยกพระอาทิตย์วงศ์พระราชโอรสอีก
พระองค์ของพระเจ้าทรงธรรมขึ้นครองอำ-
นาจ เพราะกษัตริย์ที่ทรงพระเยาว์ไม่เป็นอุป-
สรรคต่อการแสวงหาผลประโยชน์ ถึงกระนั้น
ก็ตามการที่ออกญากลาโหมที่อำนาจอย่างรวด-
เร็วทำให้ออกญาเสนาภิมุขและออกญากำแพง
ต้องยินยอมให้ออกญากลาโหมเป็นผู้สำเร็จราช-
การ แม้ว่าออกญากลาโหมจะได้ตำแหน่งที่สำคัญ
แต่การมีผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจมากอีก 2
คน ทำให้ออกญากลาโหมต้องหาทางกำจัดขุนนาง
ทั้งสองออกจากเวทีการเมือง บุคคลแรกที่ถูก
กำจัดคือออกญากำแพงที่มีจุดอ่อนจากความพยายาม
แสดงตัวเป็นกษัตริย์เมื่อโค่นล้มพระเชษฐา-
ธิราชจึงเป็นเหตุให้ออกญากลาโหมใช้เป็นข้อ
กล่าวหาในการประหารชีวิต ประกอบกับเมื่อ
เปรียบเทียบ แม้ว่าออกญากำแพงจะมีข้าทาส
มากแต่ไม่เป็นกองกำลังที่มีประสิทธิภาพในการ
รบเท่าทหารญี่ปุ่นของออกญาเสนาภิมุข ดังนั้น
การกำจัดออกญากำแพงจึงง่ายกว่าจากการที่
ออกญากลาโหมสามารถกำจัดออกญากำแพงได้
สะดวกเป็นการแสดงถึงอิทธิพลและอำนาจของ
ออกญากลาโหมในราชสำนักและทำให้เหลือศูนย์
อำนาจทางการเมืองเพียงสองศูนย์ อันเป็นผลต่อ
ฐานะของกองกำลังญี่ปุ่นในระดับหนึ่ง เพราะ
การสิ้นชีวิตของออกญากำแพงทำให้โอกาสที่
กลุ่มออกญากลาโหมและออกญาเสนาภิมุขจะ
เผชิญหน้ามีมากขึ้น ขณะเดียวกันกลุ่มออกญา-
เสนาภิมุขแม้จะมีกำลังคนที่มีความสามารถใน

การรบและชุมชนญี่ปุ่นที่มั่งคั่งเป็นฐานอำนาจ แต่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะเป็นคนต่าง ชาติ ด้วยเหตุผลทางจิตวิทยาและสภาพการณ์ ย่อมเป็นไปได้มากที่คนไทยไม่อาจจะยอมรับชาว ต่างชาติก้าวขึ้นสู่จุดสุดยอดทางการเมือง ทั้ง ออกญากลาโหมเองก็มีเชื้อสายเกี่ยวดองกับพระ- เจ้าทรงธรรมทางฝ่ายพระราชมารดาและยังเป็นผู้สำเร็จราชการทำให้ฐานะทางการเมืองสูงมาก ดังนั้นหากเกิดการปะทะกันย่อมจะเกิดผลเสียแก่ ออกญาเสนาภิมุขและฝ่ายญี่ปุ่นมากกว่า สิ่ง เหล่านี้จึงเป็นปัจจัยผลักดันให้ออกญาเสนาภิมุข ต้องถอนตัวออกจากกรุงศรีอยุธยาพร้อมด้วยกอง ทหารญี่ปุ่นไปรับตำแหน่งผู้ครองเมืองนครศรี- ธรรมราชซึ่งทำให้ญี่ปุ่นลดบทบาทต่อการเมือง ระดับราชสำนักลงและแม้ว่านครศรีธรรมราชจะ เป็นศูนย์กลางอำนาจและการค้าที่สำคัญ การ ปล่อยให้กรุงศรีอยุธยาให้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของ ออกญากลาโหมจึงเป็นการยากที่จะกลับมาสร้าง อิทธิพลได้อีก แต่ออกญากลาโหมไม่สามารถ กำจัดอิทธิพลของออกญาเสนาภิมุขได้ทันที เพราะแม้ว่ากองกำลังญี่ปุ่นจะออกจากอยุธยาแต่ ชุมชนญี่ปุ่นยังอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ออกญา- กลาโหมยังต้องประนีประนอมกับออกญาเสนา- ภิมุข เช่น การที่พระอาทิตย์วงศ์พระราชทาน ขญาสำหรับตำแหน่งเจ้าเมืองไล่ซึ่งไม่เคยปรากฏ มาก่อน⁵¹ แต่ออกญากลาโหมเร่งกำจัดออกญา- เสนาภิมุขเพื่อขจัดผู้นำสำคัญของพวกญี่ปุ่น ดังนั้น หลังจากรับตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรี-

ธรรมราชได้ไม่นานออกญาเสนาภิมุขถูกลอบวาง ยาพิษถึงแก่กรรม

ถึงกระนั้นก็ตามชาวญี่ปุ่นที่นครศรีธรรม- ราชได้สร้างปัญหาแก่ออกญากลาโหมซึ่งสถาปนา ตนเองเป็นพระเจ้าปราสาททอง โออินหรือ ออกขุนเสนาภิมุขบุตรชายออกญาเสนาภิมุขได้ นำกำลังกองทหารญี่ปุ่นเข้ายึดครองนครศรี- ธรรมราชและประกาศตนเป็นกษัตริย์⁵² เตรียม ยกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาเกิดความแตกแยก ระหว่างออกขุนศรีไวยาวุฑฒและออกขุนเสนาภิมุข และพวกญี่ปุ่นยังถูกชาวนครศรีธรรมราชต่อต้าน ทำให้กำลังของญี่ปุ่นลดลงมาก เหตุการณ์ เหล่านี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนบทบาทจาก กลุ่มการเมืองราชสำนักเป็นกลุ่มการเมือง ในหัวเมืองที่ท้าทายอำนาจของกษัตริย์อยุธยา

ความวุ่นวายที่นครศรีธรรมราชได้ส่งผลกระทบต่อชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยาซึ่งต้องการอพยพไปสมทบกับออกขุนเสนาภิมุขทำให้พระเจ้าปราสาททองทรงวิตกมากเพราะชุมชนนี้มีความมั่งคั่งและยังมีกองกำลังเป็นของตนเอง ดังปรากฏว่าพ่อค้าคนหนึ่งมีพลปืนเล็ก 25 คน พลเกาทัณฑ์ 10 คน และพลหอกอีกจำนวนหนึ่ง⁵⁴ ทำให้พระเจ้าปราสาททองทรงพยายามทำลายชุมชนนี้ด้วยการขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกจากอยุธยา⁵⁵ แต่จากการที่การค้ากับญี่ปุ่นยังเป็นรายได้หลักอย่างหนึ่งของอยุธยาเพราะเป็นผู้ผูกขาดการซื้อหนังกวังปีละ 150,000 ผืน⁵⁶ นอกจากนี้ยังซื้อดีบุก ไม้สัก ไม้กระดานไม้เบญจพรรณ น้ำตาล น้ำมันมะพร้าว ตะกั่ว และสินค้าอื่น ๆ ทั้งยังเป็นคนกลางซื้อข้าวส่งขายยังหมู่เกาะชวอีกด้วย ที่สำคัญคือพ่อค้าญี่ปุ่นจะซื้อด้วยตัวเงินทำให้ตลาดอยุธยาได้เงินหมุนเวียนมากขึ้น⁵⁷ ประกอบกับในช่วงนี้ญี่ปุ่นอยู่ในระหว่างปิดประเทศทำให้พ่อค้าญี่ปุ่นเป็นคนกลางติดต่อค้าขาย ดังนั้นพระเจ้าปราสาททองจึงต้องทรงอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นกลับเข้ามาตั้งชุมชนอีกครั้ง (น่าจะเป็นไปได้ว่าพวกญี่ปุ่นคงไม่เข้มแข็งเท่าเดิม) อย่างไรก็ตามชาวญี่ปุ่นในชุมชนยังแสดงความกระด้างกระดอง⁵⁸ ประกอบกับพวกที่อพยพไปอยู่เขมรให้ความสนับสนุนผู้ปกครองเขมรต่อต้านอยุธยา⁵⁹ ขณะเดียวกันพระเจ้าปราสาททองยังต้องทรงเผชิญกับปัญหาปัตตานีจึงเป็นเหตุให้พระองค์ตัดสินใจตัดสินพระทัย

ทำลายชุมชนญี่ปุ่นซึ่งเป็นภัยที่ใกล้พระองค์ที่สุด อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ในครั้งนี้ไม่มีผลต่อการค้าของอยุธยาและญี่ปุ่นโดยตรงเพราะในปีต่อมา (พ.ศ. 2176) ญี่ปุ่นเปิดประเทศให้มีการค้าเสรีอีกครั้ง การโจมตีชุมชนญี่ปุ่นในครั้งนั้นนอกจากจะเป็นการทำลายฐานอำนาจของญี่ปุ่นในอยุธยาอย่างสิ้นเชิงยังเป็นการยุติบทบาททางการเมืองภายในระดับสูงของชาวญี่ปุ่นลงด้วย ถึงกระนั้นก็ตามก็ยังมิชาวญี่ปุ่นบางส่วนอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา⁶⁰ ทั้งยังคงมีบทบาททางการค้าอยู่ ดังปรากฏว่าเมื่อฮอลันดาถูกขับจากอยุธยาชาวฮอลันดาได้ขอร้องให้ผู้นำชุมชนญี่ปุ่นช่วยเหลือ⁶¹ แต่ญี่ปุ่นก็ไม่อาจกลับเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างสูงอีกเลย

จะพบว่านับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองจนเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 ชาวญี่ปุ่นไม่สามารถกลับสู่ฐานะทางการเมืองที่

สูงเด่นอันเป็นผลมาจากการที่ชุมชนถูกทำลายลง และใน พ.ศ. 2184 ญี่ปุ่นได้ประกาศปิดประเทศ อีกครั้งหนึ่งติดต่อกันเป็นช่วงเวลานานกว่าร้อยปี อนุญาตให้พ่อค้าชาวจีนและฮอลันดาเข้าไปติดต่อกับได้เท่านั้นสาเหตุนี้จึงทำให้การค้าระหว่างอยุธยา กับญี่ปุ่นลดความสำคัญลงขณะเดียวกันช่วงปลาย กรุงศรีอยุธยาเน้นให้ความสำคัญทางการค้ากับ จีนทำให้ชาวญี่ปุ่นในอยุธยาลดความสำคัญทาง การค้าและไม่อาจอาศัยการค้าสร้าง ความมั่งคั่ง ได้อีก เหตุผลอีกประการหนึ่ง คือประสพการณ์ ของผู้นำอยุธยาทำให้ผู้นำรุ่นต่อมาไม่มโนบายที่ จะนำชาวญี่ปุ่นเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของนโยบาย ทางการเมือง ดังจะพบว่าในสมัยสมเด็จพระ- นารายณ์มหาราชชาวญี่ปุ่นเพียง 40 คน⁶² อย่างไรก็ดีตามญี่ปุ่นยังผูกพันตนเองกับการต่อสู้ แแย่งชิงอำนาจในราชสำนักแต่ก็เป็นเพียงฐาน อำนาจให้แก่ผู้นำทางการเมืองเช่นการช่วยเหลือ สมเด็จพระนารายณ์ซึ่งราชสมบัติจากพระศรี- สุธรรมราชา⁶³ หลังเหตุการณ์ในครั้งนี้ก็ไม่ ปรากฏบทบาทของชาวญี่ปุ่นทางการเมืองอีก เว้นแต่เป็นส่วนประกอบของกองทัพที่ยกไปตี เชียงใหม่⁶⁴ และเป็นส่วนหนึ่งของกองเกียรติดยศ ในกระบวนแห่ไปบูชาพระพุทธรูปของพระ- เพชรราชาเท่านั้น⁶⁵

จากการศึกษาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าการเมืองช่วงกลางอยุธยาจะคล้อย กับภาพการต่อสู้ทางการเมืองในอดีตคือ การที่ผู้นำทางการเมืองพยายามสร้างฐาน

อำนาจและสร้างพันธมิตรเพื่อช่วงชิงผล ประโยชน์ แต่การเมืองช่วงนี้กลับมีจุดเด่น นอกเหนือจากการที่ขุนนางประสบความสำเร็จ ในการก้าวขึ้นมาเป็นกษัตริย์ด้วย ฐานอำนาจของตนเองและสถาปนาราช- วงศ์ใหม่ คือ ราชวงศ์ปราสาททอง เพื่อ พิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่า บทบาท ของชาวญี่ปุ่นต่อการเมืองในช่วงนี้มีความ สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน เพราะการที่ชาว ต่างชาติสามารถเข้ามาสะสมอำนาจและ ความมั่งคั่งจนกลายเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้นำ การเมืองที่จะกำหนดความเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองได้เช่นนี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจ เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเป็นครั้งแรกของ ประวัติศาสตร์การเมืองอยุธยาที่ขุนนาง ต่างชาติสามารถก้าวเข้าสู่ฐานะทางการเมืองอย่างสูงได้เช่นนี้ ด้วยเหตุนี้จึงอาจ กล่าวได้ว่าชาวญี่ปุ่นเป็นตัวแปรที่สำคัญ ของการเมืองภายในอยุธยาช่วงกลาง

อ้างอิง

- 1 ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล “ระบบเศรษฐกิจอยุธยา” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525, หน้า 111-112
- 2 ทวี ชีระวงศ์เสรี “การติดต่อกันระหว่างสยามกับหมู่เกาะวิวกิว (หมู่เกาะโอกินาวา) ในสมัยโบราณ” วารสารอักษรศาสตร์ 12 (กรกฎาคม 2523), หน้า 66.
- 3 กรมศิลปากร “เรื่องราวพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” ประชุมพงศาวดาร เล่ม 18 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 71.
- 4 George Vinal Smith *THE DUTCH IN SEVENTEENTH CENTURY THAILAND* (Illinois: Northern Illinois University Press, 1977), p. 9
- 5 กรมศิลปากร *เรื่องเดิม* หน้า 71
- 6 op. cit., p. 9
- 7 Sarasin virapol *TRIBUTE AND PROFIT SINO-SIAMESE TRADE 1652-1853* (Massachusetts: council on East Asian Studies Harward U. 1977), p. 15.
- 8 Hideo Nishioka *A CHRONOLOGICAL HISTORY BETWEEN JAPAN AND THAILAND* (Tokyo; Keio University Press, 1977), p. 7
- 9 George Vinal Smith op. cit., p. 9
- 10 กรมศิลปากร *เรื่องเดิม* หน้า 195.
- 11 สุรางค์ศรี ตันเสียงสม “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 35-36.
- 12 กรมศิลปากร *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์* พระนคร : คลังวิทยา, 2514). หน้า 121.
- 13 สุรางค์ศรี ตันเสียงสม *เรื่องเดิม* หน้า 21.
- 14 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยาลักษณ์ *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา* (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2516), หน้า 272.
- 15 กรมศิลปากร *คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ* (พระนคร : คลังวิทยา, 2515), หน้า 312.
- 16 เจริญเมธี พอนพลีต *พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182* (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523), หน้า 113.
- 17 สงวน อึ้งคง *สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516), หน้า 8.
- 18 ไพรจัน โปธิไทร *วิจารณ์ภูมิหลังของไทยและแหลมทอง*. (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนส์โตร์, 2523), หน้า 16.

19 W.A.R. Wood *HISTORY of SIAM* (Bangkok : Chermnit, 1959), p 159.

20 ขจร สุขพานิช *ข้อมูลประวัติศาสตร์* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 102.

21 George Vinal Smith op. cit., p. 76

22 ขจร สุขพานิช *เรื่องเดิม* หน้า 93-94.

23 ขจร สุขพานิช *เรื่องเดิม* หน้า 94.

24 สงวน อ้นคง *เรื่องเดิม* หน้า 14.

25 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

26 เจเรเมียส ฟอนพลิต *"จดหมายเหตุวันวลิต" ประชุมพงศาวดาร เล่ม 49* (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503), หน้า 145.

27 สังข์ พัดโนทัย *พระเจ้าปราสาททอง* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516), หน้า 120.

28 เจเรเมียส ฟอนพลิต *เรื่องเดิม* หน้า 118.

29 สังข์ พัดโนทัย *เรื่องเดิม* หน้า 18.

30 Hideo Nishioka op.cit., p. 11

31 op.cit., p. 16

32 op.cit., p. 11

33 op.cit., p. 11

34 op.cit., p. 13

35 op.cit., p. 13

36 ขจร สุขพานิช *เรื่องเดิม* หน้า 120.

37 op.cit., p. 13

38 สรารักษ์ศรี ทันเสียงสม *เรื่องเดิม* หน้า 19.

39 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

40 เจเรเมียส ฟอนพลิต *เรื่องเดิม* หน้า 156.

41 เรื่องเดียวกัน หน้า 154.

42 เรื่องเดียวกัน หน้า 152-153.

43 เรื่องเดียวกัน หน้า 118-119

44 รุยาละเอียดจาก *"จดหมายเหตุวันวลิต"* ในประชุมพงศาวดารเล่ม 49 หน้า 111-116 และ 152-157

45 กรมศิลปากร *ประชุมพงศาวดารเล่ม 18* หน้า 183

46 เจเรเมียส ฟอนพลิต *เรื่องเดิม* หน้า 165

47 เรื่องเดียวกัน หน้า 131

48 เรื่องเดียวกัน หน้า 158

49 เรื่องเดียวกัน หน้า 158

- 50.เรื่องเดียวกัน หน้า 172
- 51.เรื่องเดียวกัน หน้า 201
- 52.เรื่องเดียวกัน หน้า 219
- 53.เรื่องเดียวกัน หน้า 221
- 54.กรมศิลปากร เรื่องเดิม หน้า 197
- 55.เจเรเมียส ฟอนพลิต เรื่องเดิม หน้า 224
- 56.ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงต้นอยุธยา (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2518), หน้า 201.
- 47.เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
- 58.เจเรเมียส ฟอนพลิต เรื่องเดิม หน้า 225
- 59.George Vinal Smith op.cit., p. 22
- 60.สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ “ไทยรบพม่า” (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2514), หน้า 226
- 61.Hideo Nishioka op.cit., p. 17.
- 62.กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (พระนคร : คลังวิทยา, 2504), หน้า 363
- 63.เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
- 64.เรื่องเดียวกัน หน้า 395
- 65.เรื่องเดียวกัน หน้า 421